

Τι Ήταν ο Μερκαντιλισμός

The Economist, 23 Αυγούστου 2013

Ο μερκαντιλισμός είναι ένας από τους κύριους στόχους κριτικής στην ιστορία της οικονομικής επιστήμης. Η σχολή που κυριάρχησε στην ευρωπαϊκή σκέψη μεταξύ του 16ου και 18ου αιώνα, δεν θεωρείται πλέον παρά ένα ιστορικό απολίθωμα, και κανένας οικονομολόγος που σέβεται τον εαυτό δεν θα αποδεχόταν το χαρακτηρισμό του μερκαντιλιστή. Η κατάρριψη του δόγματος του μερκαντιλισμού είναι ένας από τους θεμέλιους λίθους της σύγχρονης οικονομικής επιστήμης. Ωστόσο η ήττα του είναι λιγότερο συνολική από ότι θα υποδήλωνε ένα εισαγωγικό μάθημα οικονομικής.

Στην καρδιά του μερκαντιλισμού είναι η άποψη ότι η μεγιστοποίηση των καθαρών εξαγωγών είναι η καλύτερη διαδρομή για την εθνική ευημερία . Στην ουσία του, ο μερκαντιλισμός ταυτίζεται με τη συσσώρευση πολυτίμων μετάλλων (bullionism), την ιδέα ότι το μόνο πραγματικό μέτρο του πλούτου και της επιτυχίας μιας χώρας ήταν η ποσότητα χρυσού που κατείχε. Εάν μια χώρα είχε περισσότερο χρυσό από μια άλλη, ήταν κατ' ανάγκη σε καλύτερη θέση. Η ιδέα αυτή είχε σημαντικές συνέπειες για την οικονομική πολιτική . Ο καλύτερος τρόπος για να εξασφαλιστεί η ευημερία της χώρας ήταν να κάνει λίγες εισαγωγές και πολλές εξαγωγές, δημιουργώντας έτσι μια καθαρή εισροή ξένου συναλλάγματος και μεγιστοποιώντας τα αποθέματα χρυσού που κατείχε.

Τέτοιες ιδέες ήταν ελκυστικές για ορισμένες κυβερνήσεις . Η συσσώρευση αποθεμάτων χρυσού θεωρείτο ότι ήταν αναγκαία για ένα ισχυρό κράτος. Χώρες όπως η Βρετανία εφαρμόσαν πολιτικές που είχαν σχεδιαστεί για την προστασία των εμπορών τους και την μεγιστοποίηση των εσόδων από το εξωτερικό . Οι Νόμοι περί Ναυσιπλοΐας, οι οποίοι περιορίζαν σοβαρά την δυνατότητα άλλων εθνών να μετέχουν στο εμπόριο μεταξύ της Αγγλίας και των αποικιών της , ήταν ένα τέτοιο παράδειγμα .

Υπάρχουν μερικές διασκεδαστικές (και πιθανώς απόκρυφες) ιστορίες της εφαρμογής στην πράξη της λογικής της συσσώρευσης πολυτίμων μετάλλων. Κατά τη διάρκεια των Ναπολεόντειων Πολέμων , οι εμπόλεμες κυβερνήσεις έκαναν λίγες προσπάθειες να αποτρέψουν τους εχθρούς τους από την εισαγωγή τροφίμων (και ως εκ τούτου να τους προκαλέσουν λιμό). Αντί για αυτό προσπάθησαν να καταστήσουν την εξαγωγή αγαθών όσο πιο δύσκολη μπορούσαν για τους αντιπάλους τους. Λιγότερες εξαγωγές θα οδηγούσαν θεωρητικά σε οικονομικό χάος καθώς θα μειώνονταν τα αποθέματα χρυσού των αντιπάλων τους. Η διασφάλιση απουσίας χρυσού, αντί για απουσία αγαθών, θεωρείτο ότι ήταν ο πιο καταστροφικός τρόπος εξουθένωσης του εχθρού.

Ωστόσο, υπάρχει μια σημαντική διάκριση μεταξύ της πρακτικής και της θεωρίας του μερκαντιλισμού. Οι απόψεις των θεωρητικών του μερκαντιλισμού συχνά παραμορφώνονταν όταν μετατρέπονταν σε πολιτικές. Μία μελέτη του William

Grampp, η οποία δημοσιεύθηκε το 1952, προσφέρει μια λεπτότερη εκδοχή του μερκαντισμού.

Ο κ. Grampp παραδέχεται ότι οι μερκαντιστές ήταν υπέρ του εξωτερικού εμπορίου. Κάποιος διαβάζει συχνά σε μερκαντιστικά βιβλία ότι το εξωτερικό εμπόριο θα ήταν πιο επωφελές από το εγχώριο εμπόριο. Επιπλέον, κάποιιοι από τους πρώτους μερκαντιστές, όπως ο John Hales, γοητεύονταν από την ιδέα ενός σεντουκιού που να ξεχειλίζει από θησαυρούς.

Αλλά ο κ. Grampp υποστηρίζει ότι, στο σύνολό, θα πρέπει να σταματήσουμε τη σύγχυση μεταξύ μερκαντισμού και της λογικής της συσσώρευσης πολυτίμων μετάλλων. Λίγοι μερκαντιστές ήταν σκλάβοι του ισοζυγίου πληρωμών. Στην πραγματικότητα, ανησυχούσαν με την ιδέα της αποθησαύρισης χρυσού και ασημιού. Αυτό συνέβαινε επειδή πολλοί μερκαντιστές ενδιαφέρονταν περισσότερο για τη μεγιστοποίηση της απασχόλησης. Ο Nicholas Barbon - ο οποίος πρωτοστάτησε στην καθιέρωση του κλάδου ασφάλισης πυρός, μετά τη μεγάλη πυρκαγιά του Λονδίνου το 1666 - ήθελε τα χρήματα να επενδύονται και όχι να συσσωρεύονται. Όπως επιχειρηματολόγούσε και ο William Petty - αναμφισβήτητα ο πρώτος «κανονικός» οικονομολόγος - η επένδυση θα συμβάλει στη βελτίωση της παραγωγικότητας της εργασίας και την αύξηση της απασχόλησης. Και σχεδόν όλοι οι μερκαντιστές διερευνούσαν τρόπους για να φέρουν περισσότερα άτομα στην αγορά εργασίας.

Ο κ. Grampp υποστηρίζει ακόμη ότι η Κεϋνσιανή θεωρία "έχει μια συγγένεια με το δόγμα του μερκαντισμού», με δεδομένο το κοινό ενδιαφέρον τους για την πλήρη απασχόληση. Ο Keynes, σε μία σύντομη σημείωση στη «Γενική Θεωρία» του, παραθέτει επιδοκιμαστικά τους μερκαντιστές, σημειώνοντας ότι μια υψηλή προσφορά πολύτιμων μετάλλων θα μπορούσε να είναι το κλειδί για τη διατήρηση του ελέγχου επί των εγχώριων επιτοκίων, και, επομένως, για την εξασφάλιση επαρκούς χρήσης των πόρων. Κατά μία έννοια η Κεϋνσιανή θεωρία της υποκατανάλωσης, που δεν είναι παρά η ανεπαρκής ζήτηση των καταναλωτών, ως αιτία των υφέσεων, είχε προαναγγελθεί από αναφορές των μερκαντιστών. Το 1598 ο Βαρθολομαίος de Laffemas, ένας Γάλλος στοχαστής, κατήγγειλε εκείνους που αντιτίθενται στη χρήση ακριβών μεταξωτών. Υποστήριξε ότι οι αγοραστές αγαθών πολυτελείας συνεισέφεραν στα προς το ζην για τους φτωχούς, ενώ ο φιλάργυρος που αποθησαυρίζει τα χρήματά του "προκαλεί το θάνατό τους από ελλείψεις".

Η περίοδος πνευματικής έκλειψης του μερκαντισμού πιστεύεται ότι άρχισε μετά τη δημοσίευση του "Πλούτου των Εθνών" του Adam Smith το 1776. Μια απλή ερμηνεία της ιστορίας της οικονομικής δείχνει ότι η έντονη υποστήριξη του Σμιθ στις ελεύθερες αγορές ήταν ξεκάθαρα σε αντίθεση με τον κανονιστικό δόγμα του μερκαντισμού. Όμως, σύμφωνα με έρευνα του Lars Magnusson από το Πανεπιστήμιο της Ουψάλα, η συμβολή του Σμιθ δεν αντιπροσωπεύει μια τέτοια ριζική ανατροπή. Ο πατέρας της οικονομικής σίγουρα ήταν αντίθετος με τις επιπτώσεις ορισμένων μερκαντιστικών πολιτικών. Διέβλεπε τη ζημιά που θα μπορούσαν να προκαλέσουν οι υπερβολικές και αλαζονικές κυβερνητικές παρεμβάσεις. Ο Smith υποστήριξε ότι η Εταιρεία των

Ανατολικών Ινδιών , μια οιονεί - κυβερνητική οργάνωση που διαχειριζόταν μέρος της Ινδίας εκείνη την εποχή, ήταν υπεύθυνη για τη δημιουργία του τεράστιου λιμού της Βεγγάλης το 1770 . Και μισούσε τα μονοπώλια, υποστηρίζοντας ότι άπληστοι βαρώνοι μπορούσαν να κερδίσουν “μισθούς ή κέρδη πολύ πάνω από το φυσικό ποσοστό τους”. Ο Smith επίσης γκρίνιαζε ότι οι νομοθέτες θα μπορούσαν να χρησιμοποιήσουν την μερκαντιλιστική λογική για να δικαιολογήσουν ασφυκτικές ρυθμίσεις .

Ωστόσο, ο Smith υποδεικνύει συνθήκες κάτω από τις οποίες οι κυβερνητικές παρεμβάσεις είναι απαραίτητες . Ήταν υπέρ των Νόμων περί Ναυσιπλοΐας. Και στις λιγότερο γνωστές του “Διαλέξεις σχετικά με τη Νομολογία”, ο Smith περιγράφει άλλες περιπτώσεις όπου η παρέμβαση της κυβέρνησης στο εμπόριο είναι χρήσιμη. Ο Smith δεν ήταν αντίθετος με τις κυβερνητικές ρυθμίσεις αυτές καθαυτές, αλλά με περιπτώσεις όπου άτομα και κυβερνήσεις θα μπορούσαν να καταχραστούν θέσεις εξουσίας για προσωπικό όφελος .

Ο Nicholas Phillipson, ο οποίος έγραψε πρόσφατα μια βιογραφία του Smith , υποστηρίζει ότι η έννοια της “ελεύθερης αγοράς” ήταν ξένη προς τον πατέρα της οικονομικής. Ο Smith κατέστησε σαφές ότι οι κυβερνήσεις θα παίζουν πάντα ένα ρόλο στη δημιουργία αγορών, και δεν μπορούσε να συλλάβει την έννοια μιας αγοράς όπου η κυβέρνηση δεν θα διαδραμάτιζε καίριο ρόλο. Υπό την έννοια αυτή , η συμβολή του δεν αντιπροσωπεύει μια τέτοια απότομη διακοπή από τη μερκαντιλιστική σκέψη. Το ερώτημα δεν είναι αν υπάρχει ρόλος για το κράτος, αλλά πόσο μεγάλος είναι ο ρόλος αυτός.

Αν και οι περισσότερες από τις πλούσιες χώρες του κόσμου εξακολουθούν να υποστηρίζουν το ελεύθερο εμπόριο σήμερα, θέματα που σχετίζονται με τον μερκαντιλισμό ανακύπτουν συχνά στις συζητήσεις γύρω από την οικονομική πολιτική. Κίνα και Γερμανία είναι συχνά αντικείμενα φθόνου για τα εμπορικά τους πλεονάσματα ή θεωρούνται ως ζηλευτά οικονομικά υποδείγματα. Η Κίνα ιδιαίτερα έχει επιλέξει συνειδητά την επιδότηση των εξαγωγών της. Ο Πρόεδρος Μπαράκ Ομπάμα έχει κάνει το διπλασιασμό των αμερικανικών εξαγωγών ως κύριο στόχο πολιτικής του, μέρος του σχεδίου του για να βοηθήσει την Αμερική "να κερδίσει το μέλλον". Αυτός ο μηδενικού αθροίσματος τρόπος προσέγγισης της παγκόσμιας οικονομίας έχει λιγότερο τις ρίζες του στον μερκαντιλισμό που σχετίζεται με το εθνικό μεγαλείο και περισσότερο στον μερκαντιλισμό που έχει επίκεντρο την πλήρη απασχόληση, σε μια εποχή που πολλές πλούσιες οικονομίες υποφέρουν από ανεπαρκή ζήτηση και υψηλά ποσοστά της ανεργίας. Με άλλα λόγια είναι μια προσέγγιση εντελώς κεϋνσιανή. Νωρίς στη διαδικασία της ανάκαμψης ορισμένοι οικονομολόγοι έδωσαν μια επίφαση της πνευματικής αξιοπιστίας σε αυτήν την προοπτική. Ο Paul Krugman, για παράδειγμα, έγραψε για την εμπορική συμφωνία της Αμερικής με τη Νότια Κορέα το 2010:

“Υπάρχουν επιχειρήματα για την απελευθέρωση του εμπορίου το οποίο μπορεί να κάνει την παγκόσμια οικονομία πιο αποτελεσματική . Αλλά δεν κάνει τίποτα για να αυξήσει τη ζήτηση. Υπάρχει δε ακόμη ένα επιχείρημα για το ότι η επέκταση του

εμπορίου θα μείωνε την απασχόληση στις ΗΠΑ στην τρέχουσα συγκυρία. Αν οι θέσεις εργασίας που κερδίζουμε είναι υψηλότερης προστιθέμενης αξίας ανά εργαζόμενο, ενώ εκείνες που χάνουμε είναι χαμηλότερης προστιθέμενης αξίας, και οι συνολικές δαπάνες παραμένουν οι ίδιες, αυτό σημαίνει το ίδιο ΑΕΠ, αλλά λιγότερες θέσεις απασχόλησης. Αν θέλετε μια εμπορική πολιτική που να βοηθά την απασχόληση, θα πρέπει να είναι μια πολιτική που οδηγεί άλλες χώρες σε μεγαλύτερα εμπορικά ελλείμματα ή μικρότερα πλεονάσματα . Οι αντισταθμιστικοί δασμοί στις κινεζικές εξαγωγές θα δημιουργήσουν νέες θέσεις εργασίας. Μια εμπορική συμφωνία με τη Νότια Κορέα , όχι.”

Αλλά το πιο σημαντικό είναι ότι η πολιτική αποθησαύρισης πολύτιμων μετάλλων ως πολιτική τόνωσης της συνολικής ζήτησης εξατμίστηκε μαζί με το ρόλο των πολύτιμων μετάλλων στη νομισματική πολιτική . Η επικράτηση των μη μετατρέψιμων χαρτονομισμάτων σήμαινε ότι συγκεκριμένοι στόχοι για το ισοζύγιο πληρωμών δεν συνδέονται πλέον με τη στάση της νομισματικής πολιτικής, καθώς οι κεντρικές τράπεζες δεν χρειάζονται πλέον επαρκή αποθέματα χρυσού για την έκδοση νέου χρήματος και τη διοχέτευσή του στην οικονομία. Ο μερκαντιλιστικός πειρασμός είναι ωστόσο ισχυρός, ιδίως όταν η αύξηση της οικονομικής πίτας επιβραδύνεται ή σταματά εντελώς. Πάνω από δύο αιώνες μετά το έργο ορόσημο του Smith, η θεμελιακή συζήτηση γύρω από την οικονομική επιστήμη συνεχίζει να έχει απήχηση.